

Pääkirjoitus

Niko Hatakka

Vastuu median vastuullisuudesta

Yhteiskunnat vaativat medioiltaan tiettyjen normien noudattamista ja älähtävät, kun niiden koetaan aiheuttavan harmia. Journalismin on esimerkiksi odotettu tuottavan paikansapitävää, luotettavaa ja yleisöilleen relevanttia tietoa. Median vastuullisuuteen liittyvä julkinen keskustelu on vaatinut journalismilta ammatillisten ja eettisten standardien ylläpitämistä, mutta myös painottanut median aiheuttamia haittoja. Tiedotusvälineiden on esitetty esimerkiksi yksinkertaistavan liikaa demokratialle olennaisia prosesseja ja tarpeettomasti kärjistävän poliittisia jakolinjoja. Kritiikki ei ole kohdistunut pelkästään toimittajiin ja journalistisiin organisaatioihin: mediavälitteisen taiteen ja viihteen aiheuttamiin todellisiin ja koettuihin haittoihin liittyvällä keskustelulla täyttäisi suu-remmankin kirjaston.

Median vastuu ei kuitenkaan rajoitu kielteisten vaikutusten minimointiin. Medialla on nimittäin tärkeä tehtävä edistää ja mahdollistaa myönteistä muutosta. Esimerkiksi edellisen vuosikymmenen ruohonjuuritaso ilmastoaktivismi tuskin olisi institutionalisoitunut läntisissä demokratioissa samassa mittakaavassa pelkkien yleisönosastojen kannattelemana. Median vastuun painavuutta alleviivaa se, että yhteiskunnan eri ryhmien toimijuus sekä niiden koetut ominaisuudet ja vaikutusmahdollisuudet määrittävät merkittävältä osin median välityksellä. Tästä johtuen mediaympäristön moniäänistyminen pakottaa kaikenlaiset organisaatiot ja instituutiot ottamaan huomioon uudenlaisia ongelmia, kun ne arvioivat itseensä linkittyvän viestinnän vastuullisuutta.

Giles Moss ja Heather Ford (2022) ovat hahmottaneet median vastuullisuutta julkisen oikeuttamisen prosessina. Heidän mukaansa median vastuullisuus määrittyy vuorovaikutteisesti keskustelussa. Näin ollen, se kuinka vastuullisina toimijoina yhteiskunnat medioitaan pitävät, riippuu täysin ajasta ja paikasta – ja siitä kuka keskusteluun saa osallistua. Median vastuullisuudessa on siis kyse jatkuvasti muovautuvasta diskursiivisesta tilivelvollisuudesta, jota paradoksaalisesti ylläpidetään ja haastetaan pitkälti median tarjoamilla alustoilla.

Sosiaalista, poliittista tai psykologista haittaa tuottavia mediatoimijoita ei pidetä vastuuttomina, jos niiden aiheuttamiin haittoihin ei kiinnitetä huomiota tai jos niiden selitykset niellään mukisematta. Esimerkiksi vaatimukset sosiaalisen median alustojen aiempaa aktiivisemmasta roolista aiheuttamiensa yhteiskunnallisten haittojen lieventämisessä yleistyivät verrattain myöhään, vasta 2010-luvun lopussa, ja toistaiseksi alustojen ehdottamat ratkaisut ovat olleet reaktiivisia ja strategisia (Bossetta 2020).

Kääntäen ajateltuna vastuullisesti toimivat mediat eivät tule palkituiksi, jos niiden toimintatapoja ei julkisesti määritellä osaksi vastuulliselta medialta edellytettävää normistoa tai jos vastuullisesti toimiminen ei ole kontekstuaalisesti tai rakenteellisesti kannattavaa. Esimerkiksi suurkustantamoiden tiedelehtien maksumuurit pysyvät ylhäällä niin kauan kuin niissä julkaistaan – ja niissä julkaistaan niin kauan kuin tieteilijät kokevat julkaisemisesta kieltäytymisen estävän uralla etenemistä.

Myös median muutos vaikuttaa vastuullisuuden määrittymiseen. Koska rajat sisältöjen tuottajien, kuluttajien ja levittäjien välillä ovat hämärtyneet, on entistä vaikeampaa arvioida, kuka on vastuussa mistäkin mediahaitasta ja miten niitä voitaisiin lievittää. Vastaavasti uusien teknologioiden yhä nopeutuva nivoutuminen arkipäiväämme tuottaa jatkuvasti uusia median vastuuseen liittyviä ongelmia, joiden tunnistaminen ja joihin reagoiminen edellyttää analyysia, keskustelua, aktivismia, lobbausta ja päätöksentekoa.

Jotta media voi toimia vastuullisesti, pelkkä epäkohtien tunnistaminen ja esiin nostaminen ei riitä. Median, viestinnän ja yhteiskunnan tutkijoiden on kyettävä myös havainnoimaan ja vaatimaan muutoksen riittävyttä, edistämään vastuullisten kannusteiden kehittämistä ja purkamaan vastuullista mediatoimintaa estäviä rakenteita. Lisäksi kaikkien keskusteluun osallistuvien on pysyttävä kriittisinä vastuullisuuskeskustelujen sisältöjen ja niiden soveltamisen suhteen. Mediahaitta- ja vastuudiskurssit ovat nimittäin valjastettavissa ajamaan tavoitteita, jotka ovat ristiriidassa liberaalidemokratian arvojen kanssa, kuten esimerkiksi Kremlin ja laitaoikeiston strateginen valeutispuhe osoittaa (ks. myös Farkas ja Schou 2020).

Vastuu median vastuullisuudesta ei siis kuulu vain medialle.

Tässä *Media & viestintä* -lehden teemanumerossa julkaistaan kolme tutkimusartikkelia sekä analyysi ja katsaus, jotka tarkastelevat median, vastuun ja vastuullisuuden kysymyksiä. Ville Manninen ja Heidi Hirsto analysoivat haastattelututkimuksessaan rahoittajien vastuuta ja valtaa media alan startup-yritysten portinvartijoina ja journalistiseen metakeskusteluun osallistujina. Satu Sorvali tarkastelee artikkelissaan 1800-luvun lopun sanomalehdistön valtaa riitaisten ja aggressiivisten kirjoitusten julkaisijoina. Meri-Maaria Frig tarkastelee journalismin roolia yritystoimintaan liittyvien epäkohtien ja väärinkäytösten selvittämisessä hybridissä mediatilassa. Jaakko Suominen, Tero Pasanen ja Tuomas Harviainen tarkastelevat analyysissaan mediahistoriallisesta näkökulmasta peilyhtiöiden vastuullisuusviestintää. Satu Rantaeskola puolestaan avaa katsauksessaan julkisuuslainsäädännön peruslähtökohtia ja salassapitosääntelyn vaikutusta median toimintaan rikosasioissa. Teemanumeron toisena toimittajana on ollut Minna Vigren.

Numerossa julkaistaan lisäksi kolme muuta tutkimusartikkelia sekä toinen analyysi. Katja Valaskivi, Petri Jääskeläinen, Jukka Huhtamäki ja Johanna Sumiala tutkivat artikkelissaan salaliittoteorioiden kiertoa suomenkielisessä hybridissä mediatilassa populistisen kuvittelun näkökulmasta. Auli Harju tarkastelee yliopistotyön dataistumista haastatteluiden ja tutkimuspäiväkirja-aineiston laadullisen sisällönanalyysin avulla. Laura Bruun ja Henrik Rydenfelt käsittelevät haastattelututkimuksessaan keskisuurten ja suurten yritysten johdon näkemyksiä vastuullisuusviestinnän motiiveista ja haasteista. Irina Hasala, Hanna Catani, Minna Horowitz ja Janne Matikanen tarkastelevat analyysissaan nuorten aikuisten luottamusta mediaan.

Tämä *Media & viestintä* -lehden numero on omistettu FT Tero Pasasen muistolle.

Kirjallisuus

- Bossetta, Michael. 2020. "Scandalous Design: How Social Media Platforms' Responses to Scandal Impacts Campaigns and Elections." *Social Media + Society* 6 (2). <https://doi.org/10.1177/2056305120924777>.
- Farkas, Johan ja Jannick Schou. 2020. *Post-Truth, Fake News and Democracy: Mapping the Politics of Falsehood*. London: Routledge.
- Moss, Giles ja Heather Ford. 2022. "How accountable are social media platforms?" Teoksessa *A Research Agenda for Digital Politics*, toimittanut William Dutton, 97–109. Cheltenham: Edward Elgar.